

Síntesi de bibliografia filològica eivissenca

per Marià Torres

La nit del 12 d'abril de 1902 Mn. Alcover pronuncia una conferència al Círculo Católico d'Eivissa; Isidor Macabich assistí a l'acte i va transcriure aquestes notes:

...que Eivissa y las altres illes Balears tenen una tradició gloriosa, que no han d'oblidar; y que la tradició els ha trasmesa una llengua, y l'història els recorda l'esplendor y opulència d'ella en los segles passats; y que estan an el cas d'estimar-la amb tota l'ànima y conservar-la, y defensar-la y enaltir-la amb totes les seves forces. Y la manera més eficaç y decisiva és el fer el Diccionari, col·laborant cadascú allà ont puga en aquesta obra magna. (MACABICH, 1972, 280-281).

Així arribava la **Lletra de convit** de boca pròpia de Mn. Antoni Maria Alcover. I. Macabich era encara un jove seminarista que tot just rondava els vint anys. La primera resposta pública no es va fer esperar: l'any 1906 Mn. Vicent Serra i Orvay assisteix al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana per donar a conèixer la situació de la llengua catalana a Eivissa; és la primera vegada que es dona a conèixer el parlar d'Eivissa i Formentera al món científic. Amb el títol *Apreci amb què és tinguda a Eivissa la llengua pròpia. Ullada dalt dalt a algunes qüestions de gramàtica eivissenca* (ACTES, 1908, 183-187).

A partir d'aquest moment Mn. Vicent Serra s'havia convertit en un col·laborador de poca son que no es cansava d'enviar fitxes a la «Calaixera» del Diccionari.

I començaren les eixides de Mn. Alcover a Eivissa i Formentera per a la recerca dels materials lexicogràfics: *Una mica d'eixida filològica a Menorca i Eyvissa* BDLLC, IV, (1908-1909) ps. 185-189. *Dues eixides filològiques*, BDLLC, XI, (1920) ps. 23-28. En aquest darrer article tracta de la visita de l'abril de 1902 i de la posterior de 1909. *Una altra eixida a Eyvissa*, BDLLC, XII, (1921), ps. 37-44, *Els eyvissencs*, BDLLC, XII, (1921-1922), ps. 49-65, conté nombrosa toponímia. *Escapada filològica a Eyvissa*, BDLLC, XIII (1923), ps. 27-35.

Un altre lingüista català format a les escoles de romanística alemanya investiga directament el català d'Eivissa: A. GRIERA; *Notes sobre'l parlar d'Eivissa i Formentera*, BDC, I (1913), ps. 26-36. *El parlar d'Eivissa i Formentera*, BDLLC, VII (1913), ps. 365-374. Mn. Serra i Orvay, Mn. Macabich, i Mn. Rafel Juan foren els guies durant l'estada d'una setmana de Mn. Griera; va transcriure tres mil mots a Tomàs Costa, i a Rita Escandell de Formentera més de tres-cents; aprofità per treure vint-i-cinc verbs als seminaristes. *El dialecte baleàric*, BDCV (1917), ps. 1-33. *Notes eivissenques*, BDC, XVIII, (1930) ps. 139-140. Aquest article conté només la transcripció fonètica de cançons tretes de Vicent Serra i Orvay, i uns capítols de vocalisme.

MOLL, F. de Borja: *La flexió verbal en els dialectes catalans*, AORLL, II (1929), ps. 73-184. III (1930), ps. 73-168. IV (1931), ps. 9-104. V (1932), ps. 9-72. Contenen

el producte de la recerca de les eixides de Mn. Alcover a set localitats d'Eivissa i formentera: Sant Mateu (1921), Corona (1917), Sant Jordi (1917), Jesús (1917), vila d'Eivissa (1917 i 1921), Sant Francesc Xavier de Formentera (1917).

Cal citar els materials estudiats i dibuixats per l'Arxiduc Lluís Salvador a les darrerries del segle passat: *Die Balearen in Word und Bild. Erster Band. Die Alten Pit-yusen*. Leipzig, 1869. S'ha fet una traducció moderna al castellà publicada a Palma de Mallorca l'any 1982; hom ha de considerar aquesta obra com un precedent del mètode cultural representat per «Wörter und Sachen» (1909), (VENY, 1986, 132-144).

Dos historiadors eivissencs afeccionats a l'arqueologia tractaren aspectes lingüístics dins les seves obres:

J. ROMAN I CALVET: *Los nombres e importancia arqueológica de las islas Pythiusas*, B. 1906; dona nombroses explicacions etimològiques referents a la toponímia pitiüsa. Arturo PEREZ CABRERO: *Ibiza, Arte, Arqueología, Agricultura, Comercio, Costumbres, Historia, Industria, Topografía. Guía del turista*. B. (1909). Aquesta obra conté un capítol titulat *Vocabulario de las dicciones del léxico ibicenco que no tienen analogía ni semejanza con el castellano y su significación*, que han servit de base a Joan Coromines per als seus reculls lexicogràfics.

Isidor Macabich, encomanat també d'aquella passió lingüística, anava escorcollant els antics

WALTHER SPELBRINK

Die Mittelmeerinseln Eivissa und Formentera

Eine kulturgeschichtliche und lexikographische Darstellung

Extret del
BUTLLETÍ DE DIALECTOLOGIA CATALANA

Volums XXIV, any 1936, i XXV, any 1937

BARCELONA
IMPRENTA DE LA CASA D'ASSISTÈNCIA
PRESIDENT MACIÀ
1937

Article de
Walther Spelbrink
sobre el dialecte
eivissenc.

blicació de dues col·leccions de llibres, Illes Pitiüses d'història, i Nit de Sant Joan de temes de divulgació tan variats com les ciències naturals, la història, passant per la cultura popular: cançons, endevinetes, refranys; i encara el premi Baladre que ha donat a conèixer joves escriptors de les Pitiüses. No podem deixar d'esmentar l'obra de VILLANGÓMEZ *Curs d'iniciació a la llengua. Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres* (1972); es tracta de la primera gramàtica per aprendre la nostra llengua escrita a les Pitiüses.

L'any 1975 Joan VENY publica *Aproximació a l'estudi del dialecte eivissenc*, «Randa», núm. 5, (1-75). És el treball més complet que s'ha publicat fins ara, referit a l'eivissenc; per a aquest article l'autor es basà en les dades de l'ALDC, els qüestionaris del qual passà el propi autor a Eivissa.

L'any 1977 apareix el setmanari d'informació general «UC», que també inclogué una secció de «Notes de Llenguatge», amb col·laboradors com Marc Arabí, pseudònim de Marià Villangómez. Tot seguit oferim un buidat dels articles de Villangómez:

Sobre el mot que serveix de títol a aquesta publicació núm. 1, p. 32. *Les platges d'Eivissa*, núm. 2, p. 34. *Article literari i article baleàric*, núm. 3, p. 32. *Formentera*, núm. 5, p. 33. *Mots primitius i derivats*, núm. 6, p. 33. *Sobre alguns cognoms de les Pitiüses*, núm. 7, p. 33. *Paraules oblidades*, núm. 9, p. 35. *Mapes i topònims: Ses Salines*, núm. 11, p. 32. *Sobre Cap Nunó i dos noms més*, núm. 13, p. 34. *Sobre l'accent*, núm. 14, p. 32. *Gentilicis de les Pitiüses*, núm. 15, p. 32. *Ciutat, venda i vènda*, núm. 17-18, p. 58. *Els gentilicis de les Pitiüses*, núm. 19, p. 33. *Alguns sinònims del verb adonar-se*, núm. 20, p. 33. *Els diftongs i la mètrica catalana*, núm. 21, p. 31. *Doncs, do, idò, perquè, puix*, núm. 22, p. 34. *Aquesta vegada en eivissenc*, núm. 24, p. 36. *¿Heu*

lèxics dialectals, aplicant la teoria de les àrees de Bartoli, i assenyala tota una sèrie de trets importants de l'eivissenc.

I encara tenim un altre estudi de M. Villangómez: *Algunas observaciones sobre el habla de nuestra isla*, «Ibiza», núm. 3 (1956), ps. 1-3.

Els anys seixanta tenen com a fita més significativa la publicació de la *Historia de Ibiza* d'I. Macabich (1966-1967) en quatre volums. Recull tota l'obra anterior, molt dispersa i sense índex, però resulta d'interès i de consulta obligatòria per a qualsevol estudi referit a les Pitiüses. D'aquesta obra, a més dels treballs esmentats de Macabich, des d'un punt de vista lingüístic cal assenyalar les *Notas costumbristas* (IV, 278-304) que tracten del naixement, les comares, defuncions, festeig i casament, encerrades, matances, carnestoltes, supersticions, etc. sense oblidar tots aquells articles referents a la literatura popular i tradicional, cançons i romanços

(IV, 147-220 i 473-481) i encara el refranyer (IV, 429-472). Cal assenyalar també la tesi de llicenciatura de Joan MARÍ TUR *Terminologia Marina de Ibiza*, Barcelona (1966), traduïda al català i publicada l'any 1991.

La següent dècada s'estrena amb tots uns aires nous que ben aviat donaran el seu fruit; a més de nombroses i importants publicacions, s'inicia tota una tasca d'organització i d'infraestructura cultural que aglutinarà tots els homes i dones engrescats en la tasca del redreçament cultural de les Pitiüses. El primer fet significatiu és la nova etapa de l'Institut d'Estudis Eivissencs, ara totalment catalanitzat, des del nom de la institució als títols de les revistes i publicacions; emprèn iniciatives com són ara les classes de català impartides per Marià Villangómez, la publicació de la revista «Eivissa» 3a època, la convocatòria dels Premis de la Nit de Sant Joan, la pu-

sét valtros es que heu comprat ses tomates?, núm. 25, p. 36. *¿Com podria ser una llengua literària a les Pitiüses?*, núm. 26, p. 35. *La bisectriu passa pel vèrtex de l'angle i el diàmetre pel centre del cercle*, núm. 27, p. 33. *Noms de lloc no catalans*, núm. 28, p. 37. *Els pronoms personals febles proclítics i la llengua literària eivissenca*, núm. 29, p. 35. Aquesta revista porta articles referents a la llengua signats per altres autors com són ara Josep MARÍ, Enric RIBAS, Aina MOLL i Jaume CORBERA I POU.

Els darrers anys vénen marcats per la presència d'un grup de joves universitaris que van publicant articles referents a diversos aspectes de la llengua catalana, articles apareguts sobretot a les revistes «Eivissa», 3a època, «Quadern» i a «La Paraula». Marià TORRES tractà l'anomenada vocal neutra en la seva tesi de llicenciatura *Aspectes sociolingüístics de la cançó popular i tradicional eivissenca: la vocal neutra*, Barcelona, 1980 (inèdita), i ha publicat diversos treballs damunt el vocalisme eivissenc i la toponímia: *Aspectes del vocalisme tònic*, «Eivissa», núm. 14 (1983) ps. 22-23. *Algunes variants del parlar d'Eivissa i Formentera*, «Quadern», núm. 4/5 (1984) ps. 6-8. *Aportació a la toponímia de les Pitiüses: es Broll de Buscastell i es Pla de Portmany*, «Eivissa», núm. 17/18 (1987) ps. 22-27. Bernat JOAN I MARÍ s'ocupa de la sociolingüística i cal destacar el llibre *Bilingüisme? Normalització? Dades sobre el conflicte lingüístic a l'illa d'Eivissa*, Palma de Mallorca, 1984. Felip CIRER I COSTA ha publicat un interessant article sobre antroponímia: *Els noms de família a un poble d'Eivissa: Sant Mateu d'Aubarca*, Miscel. MOREU-REY, II, 1988, ps. 41-52. Enric RIBAS ha estudiat aspectes de la història de la llengua: *Notes sobre el parlar mossaràbic d'Eivissa*, «Eivissa» (1981), núm. 11, ps. 42-43; i també la lexicografia: *Sabíeu que...?*

Aina Moll i Marquès:
*Sufijos nominales y
adjetivales en ibicenco.*
in Revista de Filología
Española XLI (1957),
págs. 341-371.

SUFIJOS NOMINALES Y ADJETIVALES EN IBICENCO ¹

El primer problema que se nos plantea al emprender el estudio de los sufijos de una lengua viva, es el de su clasificación. Como observa el profesor Alvar, en *El dialecto aragonés*², tanto la clasificación alfabética (que él adopta en ese libro), como la ideológica (que empleó en *El habla del Campo de Jaca*), tienen sus inconvenientes. La primera, aceptable en una gramática histórica en que se hace un estudio diacrónico partiendo de las formas originarias hasta llegar a los resultados actuales, tiene para nuestro caso el grave inconveniente de presentar uno tras otro, sin orden alguno, sufijos de valores muy distintos y que han sufrido suertes muy diversas. La agrupación por significados es mucho más lógica, pero presenta también dificultades considerables: por un lado, hay sufijos que tienen actualmente un valor muy distinto del que tuvieron en otras épocas, y, por otra parte, un solo sufijo asume con frecuencia funciones diversas.

¹ Después de haberme propuesto tomar como tema de mi tesis doctoral el dialecto catalán hablado en la isla de Ibiza, me encontré con que la abundancia de materiales y la cantidad de problemas planteados exigían una gran cantidad de tiempo y espacio, y, de acuerdo con el profesor Badia, decidí consagrar la tesis al léxico ibicenco, sin renunciar, sin embargo, al propósito de hacer un estudio completo del dialecto, del que la tesis constituirá una parte. El presente trabajo es parte de otro capítulo (el de formación de palabras). Por ello me ocupo raramente de la etimología de los radicales, que he de tratar en la tesis.

² M. ALVAR, *El dialecto aragonés*, Gredos, 1953. Madrid, p. 254. nota 3.

Paraules d'Eivissa i Formentera, «Eivissa», 1986.

S'ha d'esmentar la tesi doctoral del professor Joan MIRALLES: *Un llibre de cort mallorquí del segle XIV*, en 2 vols. Palma de Mallorca, 1983, que aporta dades importants per a la història de la llengua catalana a les illes, amb moltes referències a l'eivissenc.

MAX WHEELER ha estudiat amb atenció les analogies del paradigma verbal balear al XVI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques: *Analogia i psicologia: el desenvolupament de la morfologia verbal balear*, (Actes, 1985, II, ps. 557-566).

Tanca aquest recull bibliogràfic la important aportació que ve fent Cosme AGUILÓ en el camp de la toponímia de les Pitiüses: *Sobre els mots «Estell»; «Espalmador» en la toponímia de Cabrera*, S.O.B.I. 1985. *Primera aproximació a la Toponímia d'Es Vedrà i Es Vedranell*, «Estudis

Baleàrics», 20 (Palma, 1986). *Mapa toponímic dels illots de les Pitiüses*, 2 làm. 100 x 70 (Inca, 1989). *Quatre topònims de les Balears*, S.O.B.I. 36, juny 1989, 78-80. *Mostra toponímica del litoral de les Pitiüses (I)*; «El Mirall», 25 (Palma, 1989), Id., Id., (II) 26, 1989. *Una nova via d'escalada cap a l'etimologia d'Es Vedrà*, S.O.B.I., XLII. Desembre 1990, 76-86.

Les darreres aportacions a la filologia pitiüsa són els llibres d'Enric RIBAS: *Aportació Pitiüsa al DCVB* (Eivissa, 1991) i *Noms de lloc* (Eivissa, 1992). Tancam aquest treball amb la Tesi Doctoral de Marià TORRES: «*Reals Ordinacions de la Universitat d'Eivissa*» (1663). *Introducció, Estudi lingüístic i transcripció*; un estudi de la llengua catalana a Eivissa al segle XVII, tot comparant-la amb la situació actual.

MARIÀ TORRES